

28 mars 2019

Utbildningsdepartementet

103 33 Stockholm

Kungl. Vitterhetsakademien har inbjudits att inkomma med synpunkter på SOU 2018:78, *Ökad attraktionskraft för kunskapsnationen Sverige*, då särskilt stycket 3.6.5 "Kvalitetsförstärkning för svensklektorer i utlandet", s. 136 – 139.

Vitterhetsakademien instämmer med kraft i utredningens förslag att låta Vetenskapsrådet utforma ett pilotprojekt för postdoktoranställningar inom humaniora, där den anställde samtidigt tjänstgör som svensk lektor, s.k. utlandslektor, utomlands. I dagsläget undervisar cirka 1000 personer vid 225 utländska universitet och högskolor i svenska språket. De flesta av dessa lärare är inhemska, men några, ett trettiotal, är svenskar, rekryterade i Sverige och brukar kallas utlandslektorer. Dessa är en *underutnyttjad resurs* i Sveriges arbete både med att sprida kunskap om svensk kultur och samhälle *och* att etablera förbindelser med forskning och högre utbildning i andra länder. Ett skäl till att dessa positioner inte verkar med den kraft de skulle kunna, är att lektorerna för det mesta inte är disputerade forskare, utan gymnasielärare. Utredningens förslag är både klokt och

kostnadseffektivt – utväxlingen på kostnaden (10 miljoner per år i fem år) är sannolikt stor: organisationen – positionerna på de utländska universiteten och högskolorna – finns redan.

Som utredningen påpekar arbetar våra nordiska grannländer med mer välfinansierade och mer genomarbetade riktlinjer och målsättningar för utlandslektorerna. Till exempel kan nämnas att i Finland ligger denna verksamhet inom ramen för utbildningsdepartementet (Undervisnings- och kulturministeriet), inom avdelningen "Delegationen för utlandslektorat och språkkursärenden", på finska CIMO. Denna finns på adressen: http://www.cimo.fi/program/finska_spraket_och_finlands_kultur. Denna verksamhet är utomordentligt välorganiserad. Delegationen har bland annat till uppgift att välja lektorerna, organisera språkkurser i Finland och att serva lektorerna. Dessa benämns en smula skämtsamt "Småsändebud" – analogt med beteckningen "Storsändebud" för ambassadörerna. Utredningens förslag att låta VR få uppdraget att driva försöksverksamheten är därför mycket klokt:

en anknytning till Vetenskapsrådet och därmed till utbildningsdepartementet (alltså inte till utrikesdepartementet som Svenska institutet är knutet till), och därmed till svenska universitet och högskolor är i linje med att tydliggöra lektorernas inordning i systemet för högre utbildning och forskning. Det ger möjligheter till utökade förbindelser med internationell forskning, bortsett från att det, som utredningen påpekar, underlättar rekryteringen till tjänsterna. Den har försvårats på grund av de dåliga sociala villkor som för närvarande råder för dessa utlandslektorer.

Resursen är underutnyttjad också i så måtto att intresset för Sverige, dess samhälle och kultur, för svensk forskning och högre utbildning är stort i utlandet, större än man ofta föreställer sig, inte minst – det känner vår akademi väl till – i tyskspråkiga områden (främst Tyskland, men också i länder i Centraleuropa med tyskspråkig tradition, bland annat och främst Polen), och i USA. På universiteten i dessa länder finns det väl etablerade institutioner för skandinavistik (eller motsvarande), där utlandslektorer sedan gammalt varit verksamma. I Tyskland bedrivs för närvarande utbildning i svenska språket vid 44 universitet och högskolor, däribland vid de stora och välrenommerade universiteten i Berlin, Bonn, Freiburg, Heidelberg, Göttingen, Greifswald, Leipzig, Jena och München, och vid flera av dessa finns dessa utlandslektorer. Också i Kina är intresset för svenskt samhälle och kultur märkbart; här undervisar man i svenska språket i Shanghai, Hebei, Hongkong och Peking.

Vad gäller de krav som bör ställas på dessa utlandslektorer instämmer vi i utredningens förslag:

- 1) att personen talar svenska på modersmålsnivå
- 2) att personen har forskarutbildning inom humaniora, det är dock inte nödvändigt att personen har disputerat i svenska som andraspråk.

Vad gäller den andra punkten vill vi med kraft instämma i att det inte bör vara ett villkor för anställningsbarhet att ha erfarenhet av att undervisa i språk: en disputerad historiker eller konstvetare har ofta gedigen erfarenhet av undervisning inom sitt ämne. Därför instämmer vi också i utredningens förslag att det är av vikt att ”undervisningserfarenhet och undervisningsskicklighet bedöms vid

sidan av den vetenskapliga bedömningen”. Detta är det normala förfarandet vid tillsättningar av akademiska lärartjänster.

Skulle man inskränka sig till att fordra erfarenhet av undervisning i språk skulle förmodligen tillgången till kvalificerade sökande minskas betydligt eftersom man samtidigt kräver doktorexamen. Här vill vi dock invända en smula mot utredningens synpunkt att personerna ”företrädesvis” ska ha disputerat ”i något språkämne”. Det är tunnsått med doktorer inom språkämnena i Sverige, särskilt om dessa måste behärska svenska på modersmålsnivå. Vinsten med att inte begränsa området för lektorernas akademiska meriter till andra områden inom humaniora än språk och språkpedagogik – till exempel historia, konstvetenskap, litteraturvetenskap – är därtill betydande, menar vi. Lektorernas uppgift är inte bara att undervisa i svenska språket, det är också, och minst lika viktigt, att vara ”småambassadörer”, att förmedla svensk kultur och samhälle, att etablera kontaktytor mellan svensk och internationell forskning. Vi noterar därför att utredningen skriver ”företrädesvis”, och att den framhåller att den mottagande institutionen bör få möjlighet att uttrycka önskemål om tjänstens inriktning. Här vill vi dock påminna om att vissa lärosäten ibland i dessa utlandslektorer har sett en möjlighet att få en duktig och hårt anlitad språklärare som inte alltid kostar så mycket och som därför i viss mån kan avlasta en ansträngd budget. Utredningens förslag om att dessa pilotprojekts-lektorer ska ha en undervisningsskyldighet om cirka 20 % av tjänstetiden, motverkar klart denna risk.

Det samarbete med STINT som utredningen kort omnämner är kanske möjligt – men frågan är om STINTs grundläggande syfte är det samma som utlandslektorernas. Forskarna och studenterna inom STINTs program har inte och ska inte ha uppdraget att förmedla kunskaper om Sverige, om svenskt samhälle och kultur. De undervisande svenska lärarna, inom ramen för STINTs program ”Teaching Sabbaticals”, undervisar på engelska under högst fem månader på STINTs partneruniversitet i Asien, främst Kina och Japan, men också USA. Men möjligheterna till samordning bör undersökas, särskilt givetvis vad gäller verksamheterna i Asien, där de svenska utlandslektorerna är få; i Japan

undervisar man i svenska språket vid två universitet, i Kina i Shanghai, Hebei, Hongkong och Peking.

Sammantaget menar vi att utredningens förslag har identifierat en viktig resurs för spridandet av kunskaper om Sverige, svenskt samhälle och kultur, svensk forskning och högre utbildning. Den har också föreslagit ett kostnadseffektivt och ändamålsenligt sätt att utveckla och därmed bättre utnyttja denna resurs. Förslaget, om det blir verklighet, skulle innebära att Sverige äntligen börjar satsa på denna resurs, något som våra nordiska grannländer har gjort sedan länge.

Yttrandet har beretts av Vitterhetsakademiens ledamot professor Eva Haettner Aurelius.

För Kungl. Vitterhetsakademien

Karin Helander, ständig sekreterare